

VÁROSI SZEGREGÁTUMOKBAN ÉLŐK TIPOLÓGIÁJA¹

SZABÓ-TÓTH KINGA – MIHÁLYI HELGA

1. Bevezető

Jelen tanulmány célja, hogy felvázolja a nagyvárosi slumokra vonatkozó koncepciókat, betekintést adjon egy, az azokban élők leírására vonatkozó modellbe, majd pedig egy példán keresztül megmutassa a modell működését a gyakorlatban.

A modell az USA-ban került kifejlesztésre, és ez az első hazai alkalmazása. Hazai adaptációjának oka az, hogy a koncepció leszámol a városi nyomortelepekre vonatkozó azon elképzeléssel, mely az ott élőket egyfajta homogén, egységes és hasonló paraméterek mentén jellemezhető „masszának” láttatja: a modell segíti annak megértését, hogy a telepen élő emberek sokszínűek, eltérő motivációkkal, szándékokkal, tervekkel és erőforrásokkal rendelkeznek. Minden olyan szociálpolitikai beavatkozásnak, mely az ilyen telepeken élőket célozza meg, számolnia kell ezzel a fajta heterogenitással, különben eleve kudarcra van ítélve, vagy legalábbis eredményessége nagyban korlátozott lesz.

A városi példa bemutatása egy 2022 nyarán készült, kérdőíves adatfelvételünk alapján lehetséges, mely adatfelvétellel a *Városi kezdeményezés az innovatív és integrált szociális szolgáltatásokért, foglalkoztatás-fejlesztésért Miskolcon* című projekt keretein belül került sor.

2. A modell és ami mögötte van

A városi slum és a vidéki szegregátum között számos különbség van, de az egyik legfontosabb az, hogy az előbbi mobilizációs „csatornaként” szolgál az ott élők számára. A rurális térségekből a városokba belépőknek jelenthet egyfajta „ugródeszkát” a városi élethez való adaptációhoz.

A nagyvárosi slum mint jelenség kiiktatása a városok életéből szinte lehetetlen. Ennek legfontosabb okát abban látjuk, hogy a slum mindig bír valamilyen társadalmi-gazdasági funkcióval az ott élők és a környezet (lakosság, városvezetés) számára is, melyek a következők lehetnek: adaptáció és védelem; integratív funkció (saját rend és szabályok kialakítása, a spontán fejlődést a lakók szabályozzák);

---

¹ A kutatás a VP/2020/003/0218 azonosító számú *Initiative for innovative integrated interventions in Miskolc – 4IM (Miskolc shall be a place for everyone!) – Városi kezdeményezés az innovatív és integrált szociális szolgáltatásokért, foglalkoztatás-fejlesztésért Miskolcon* című pályázat keretében valósult meg. A kérdőíves adatfelvétel 2022 nyarán történt két miskolci szegregátumban: a Tetemváron és a Bábonyibérc szegregátumos részein.

szolidaritás; a tőkévé alakulás funkciója (azaz a sokszor illegálisan kiépített köz-művek idővel legalizálódnak).

Egy 2010-es kutatás² során azt találták, hogy a városi telepre való beköltözés leggyakoribb indoka az előző lakás magas fenntartási költségeitől való szabadulás, a rokoni kötelek fontossága, illetve a családalapítás. A telepről való elköltözés pedig az alábbiak: a munkahelyválasztás, a tanulmányok, a rossz környezet és lakáskörülmények miatti elköltözés, az önállóvá válás miatti költözés. Ez utóbbiak inkább egy felfelé mobil pályát készíthetnek elő.³

A telepről való, illetve az oda irányuló mobilitást, valamint összességében a telep léte nagyban meghatározó tényező az emberek kapcsolati hálójá, az erős és gyenge kötések. Ezek egyrészt szívóhatást fejthetnek ki a telep irányába (faluból a városi lét felé), másrészt húzóhatást a későbbiekben (a telepről kifelé, nem telep városi létformák felé).

A nagyvárosi telepek közös vonása a fent említett, vidékiből a városi létbe való integrációs lépcső mellett az, hogy magas arányt képeznek a fiatalabb korosztályok, a népsűrűség általában szintén magas, ugyancsak magas morbiditási és mortalitási mutatókkal jellemezhetőek az ott élők. Alacsony viszont az egészségügyi ellátottság és az oktatás színvonala, alacsonyak és esetlegesek a jövedelmek, valamint sok esetben koncentrált devianciával jellemezhetőek. Jellemző lehet még a sokszor súlyos vallási és etnikai konfliktusok megléte, egyfajta erőszellet és önszerveződési hajlam, valamint a pénzszerzés leleményes formái.

Írásunk központi eleme, hogy a nagyvárosi telepeken élők nem alkotnak egységes tömböt: a lakók különbözőek lehetnek egy sor társadalmi és egyéni jellemző mentén.

Az alábbi tipológia alapján egyfajta kettős metszetben lehet a slum lakóit csoportokba sorolni két paraméter mentén: szükségnek vagy lehetőségnek tartja az illető a helyet, illetve hogy állandónak vagy ideiglenesnek véli. Ezek alapján 12 csoportot különböztetett meg John R. Seeley és kutatócsapata,⁴ melyeket az 1. táblázatban (lásd 300. oldal) részletesen bemutatunk.

3. A modell gyakorlati alkalmazása két miskolci szegregátumban

3.1. A település-részek jellemzése

Vizsgálatunk két célterülete a miskolci Tetenvár és a Bábonyibérc szegregátumos részei. A két területen 2022 nyarán a lakosság teljes lekérdezését megcélzó kérdőív adatfelvételt bonyolítottuk le.

Kutatásunk két célterületéről az összefoglaló adatsorokat a 2–3. táblázatban láthatjuk (301. oldal).

---

² TELLER 2011, 78.

³ HAVASI 2018, 61.

⁴ SEELEY 1959, 11.

1. táblázat. Városi nyomornegyedek lakóinak jellemzése – John R. Seeley modellje

	Szükség / szűkölködés	Lehetőség / opportunisták
állandó	<p>1. apatikusak: Állandó telepi létre rendezkedett be, deprimált, depresszióra hajló. Motivációit elvesztette. Beletörődő alkohlista vagy más szenvedélybeteg sokszor. Évek óta nincs munkája, a gyerekeit általában nem gondozza, elhanyagolja. Lehetséges, hogy azok állami gondozásban vannak. Lakása elhanyagolt. A létezés határán van. Teljes apátia és immobilitás jellemzi. A telepről várhatóan nem fog elmenni.</p> <p>2. beletörődő szegények: A helyzetével már megbarátkozott. Nélkülöz, szűkölködik. A törvényeket betartja, igazodik a slumhoz és a külvilághoz is. Nem ágál a helyzete ellen. A gyerekével, unokáival törődik. Hó végére éhezhetnek, kevés a megélhetésre a forrás. Valami jövedelme lehet, pl. rokkantsági járadék. Nem jellemző általában erre a csoportra az italozás, egyéb deviancia. Függetlenségét élvezi ebben a létben, általában nem akar innen egy kis komfortért cserébe elmenni. Sokan közülük idősek, vagy egyedülálló nők gyerekekkel. Nincs annyi pénze, hogy innen kimenjen és sokszor már motivációja sem.</p> <p>3. a társadalom kiteszítottjai: Kiilleszkedtek a társadalomból és sokszor maga a társadalom is leszámolt velük. Nem tudnak elköltözni a telepről, elsősorban azért, mert a többség nem kíváncsi rájuk. Berendezkedtek a telepen. Illegális ügyletek bonyolítói a legtöbb esetben, sokszor prostituálódnak, futtatók, vagy drogfüggők. Jól érzik magukat itt, mivel megvan legalább a valahova tartozás érzése.</p>	<p>6. menekülők: Törvény elől vagy hitelintézet miatt menekülők. Nekik ez egy menedék.</p> <p>7. megtalálhatatlanok: Nincsen identitásuk, személyiségazonosságuk bizonytalan, a társadalom számára láthatatlanok. Ők azok, akik nem bírnak a társadalomba beilleszkedni, szélsőségesen individualisták, nem „férnek bele” a társadalomba.</p> <p>8. „modellek:” Guruk, nagy öregek, bölcsek. Megmondóemberek, akik „ismerik a dörgést”. Ismerik és alakítják az itteni szabályokat, informális vezető szerepük van.</p> <p>9. sportolók: Különcök, akik élvezik, hogy itt vannak. Sokszor tartanak tőlük mások, mert kiszámíthatatlan a viselkedésük. Szeretnek balhézni, bandákba verődni. Jó nekik itt, mert olcsó a megélhetés és a pénzüket tudják más dolgokra költeni.</p>

	Szükség / szűkölködés	Lehetőség / opportunisták
ideiglenes	<p>4. küzdő szegények: Az életútjuk során éltek a telepen kívül is. Most nagyrészt itt élnek. Hasonlóak a beletörődő szegényekhez, annyi különbséggel, hogy identifikációjuk a slumon kívül esik, kapcsolataik is zömében kívülre kötik őket. Segítséggel ki tudnak innen törni. Pl. valaki megveszi a házukat és szociális bérlakást ajánl nekik a város másik részén. Fizetik a számlájukat és betartják a többségi szabályokat.</p> <p>5. csapdába esettek: Akkor költöztek ide, amikor a telep még jobb állapotban volt és most nem tudnak elköltözni, mert a lakásuk értéktelen. Rajtuk is lehet segíteni, pl. feltöltő kártyás villanyóra, házfelújításon keresztül.</p>	<p>10. kezdők: Vidékről jöttek, nem tudnak beilleszkedni, nem ismernek senkit. Ideiglenesen laknak itt, nem akarnak maradni. Megismerkednek a városi élettel, majd ahogy tehetik, tovább állnak. Ezt a csoportot főleg fiatal, kisgyerekes családok alkotják, akik egyszerre akarják a megtanulni a városi életet, a szülővé válást. Tovább állnak, amikor tudnak, hacsak nem születik még több gyerek, ami ide horgonyozza őket végül.</p> <p>11. kapaszkodók: Hasonló a fentihez, de régebb óta itt élnek, és szeretnének elég pénzt gyűjteni ahhoz, hogy elmenjenek. Vannak megtakarításaik. Iparkodnak. Sokszor lakástulajdonosok és szorgalmasan gyűjtögetnek.</p> <p>12. vállalkozók: Még ambíciózusabbak, mint az előző. Kis üzletük van a slumon belül, vállalkozásuk. 50 éves koruk környékén általában elmennek innen és jobb környéken boldogulnak.</p>

Forrás: SEELEY 1959, 11

2–3. táblázat. 2001–2011-es adatok összehasonlítása a 2011-es népszámlálás alapján

Tetemvár		2001	2011
	legfeljebb nyolcosztályos általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 15–59 éves népesség körében		63,2%
felsőfokú végzettségűek aránya a 25 év feletti népesség körében		1,4%	0,8%
a gazdaságilag nem aktív népesség aránya a lakónépességben belül		79,2%	64,4%

	munkanélküliek aránya	47,4%	53,8%
	tartós munkanélküliek aránya	13,2%	30%
	komfort nélküli, félkomfortos és szükségla- kások aránya a lakott lakásokon belül	82,1%	55,2%
	egyszobás lakások aránya a lakott lakásokon belül	24,5%	27,6%

Bábonyi- bérc		2001	2011
	legfeljebb nyolcosztályos általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 15–59 éves népesség körében	71,3%	63,5%
	felsőfokú végzettségűek aránya a 25 év felet- ti népesség körében	0%	0%
	a gazdaságilag nem aktív népesség aránya a lakónépességen belül	74%	80,6%
	munkanélküliek aránya	67,5%	63%
	tartós munkanélküliek aránya	47,5%	48,1%
	komfort nélküli, félkomfortos és szükségla- kások aránya a lakott lakásokon belül	96,9%	93,8%
	egyszobás lakások aránya a lakott lakásokon belül	46,9%	37,5%

Forrás: ITS 2014. (Megjegyzés: az ITS 2018-as dokumentum más lehatárolásokkal és ezzel összefüggésben más lakosságsszámmal számol a két szegregátum esetében. Tetemvár: 414 lakos, Bábonyibérc: 449 lakos, illetve Bábonyibérc (külterület): 118 fő lakos.

A Miskolci MJV Önkormányzata megbízásából a Leszakadó városrészek integráció-
jáért Munkacsoport 2021-ben összeírásokat végzett a városi szegregátumokban –
meghatározva a beavatkozások lehetséges irányait.⁵

A Bábonyibérci szegregátumot az alábbiak szerint határolták el: Bábonyibérc
Új telep mindkét oldala – Bábonyibérc sor – Bábonyibérc Felső sor – Tinódi u. –
Feszty Á. u. A Tetemvári szegregátumot pedig így: Belterületi határ – Tetemvár
középsor – Tetemvár alsósor – Arany J. tér – Laborfalvi R. u. – Temető u. – földút.

A Tetemvár városrészt a jelentés alapján a következőképp jellemezhetjük: a lako-
sok száma 500 fő. A lakosok 40%-a él mélyszegénységben. A városrészben lakók
90%-a roma. A 0–3 éves gyerekek 67%-a veszélyeztetett, a 3–6 évesek 25%-a, a tan-
köteles korú gyerekeknek pedig az 50%-a. 85%-os az iskolából való kimaradás
aránya az itt lakó gyerekek között. A gazdaságilag aktív korú lakosság 20%-ának van
munkája. 2-3 olyan család van, akik önkényes lakásfoglalónak számítanak. Áram

⁵ Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának kezdeményezése: *Munkacsoport a lesza-
kadó városrészek integrációjának elősegítésére 2020–2021*. Összefoglaló a munkacso-
port munkájáról. Kézirat, 2021.

többnyire van a lakásokban. Vezetékes víz, szennyvíz, központi gázfűtés nincs. Fával fűtenek. A vizet a közeli közkútról hordják. Az átlagos családnagyság 4-5 fő.

A bábonyiibérci városrész jellemzése a jelentés alapján: Folyamatosan növekvő szegregátum. Lakosainak száma 450 fő, melyeknek 80%-a mélyszegénységben él. Az itt lakók 80%-a roma. 70%-a a 6 éven aluli gyerekeknek veszélyeztetett, a tankötelesek 75%-a. Az iskolából kimaradók aránya 10%. A gazdaságilag aktív korúak 40%-ának nincs munkája. Az átlagos családnagyság 5-8 fő. Áram a háztartások nagy részében van, viszont vezetékes víz, szennyvíz, gáz nincs a területen. A szemétszállítás biztosított.

Kérdőíves kutatásaink alapján a két telep vonatkozásában az alábbi, összefoglaló megállapításokat tehetjük.

A tetemvári szegregátum (Tetemvár felső, alsó és középső sor, Tetemvár sor) a belvároshoz közel eső terület, lakossága vegyes összetételű – erre majd később még visszatérünk. Mivel a belvároshoz gyalogosan is 5 percre fekvő területről van szó, városstratégiai szempontból is jelentős. Területén a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét Pontot működtet. Pincékkal, illetve borházakkal tarkított településrész. A házak jelentős része komfort nélküli, félkomfortos vagy szükségglakás, de vannak nagyobb alapterületű többszobás, illetve kisebb alapterű és takarosan rendezett házak is bőven. Sok esetben zsebszerződésekkel, illetve egyéb módon, rendezetlen tulajdonviszonyok között élnek az itt lakók. Több helyen illegális hulladéklerakók alakultak ki, sok a patkány a lakók elmondása alapján.

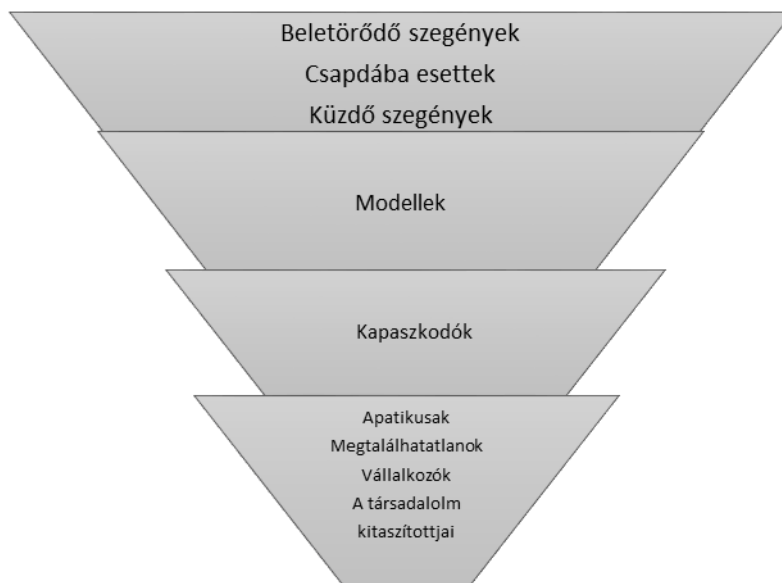
Felméréseink alapján 107 lakott ingatlant regisztráltunk (bár megjegyezzük, hogy az ingatlanok egy része olyan rossz állapotban van, hogy bármikor összeomolhat, és ha ez megtörténik, hamar széthordásra kerül, így a házak száma is nagyon változó). Nem lakott ingatlan, illetve lakhatásra alkalmatlan, romos és nem lakott ház: 59. Nem létező cím, illetve telek: 62. Úgy véljük, hogy jelenleg maximum 350 fő lakhat az általunk lehatárolt területen.

A 107 ingatlanból 55-ről sikerült lekérdezést végrehajtanunk, ami nagyságrendileg 165 főről való információgyűjtést jelentett. 39 háztartás elutasította a válaszadást, és 13 háztartásban többszöri megkeresésre sem volt otthon senki (tehát nem tudható, hogy valójában lakott ingatlanról van-e szó).

A bábonyiibérci szegregátum (Bábonyiibérc új telep mindkét oldala – Bábonyiibérc sor – Bábonyiibérc Felső sor – Alsó sor, Galagonyás sor) területén 200 házhely van, melyből 86 lakott ingatlan. 49 háztartásban volt sikeres a lekérdezésünk. A 200 házhelyből 37 lakatlan ingatlan, 43 esetében nincs ingatlan vagy volt, de lerombolták. 34 pincét, illetve borházat találtunk. Becslésünk alapján mintegy 300 fő lakik a városrészben, és ebből mintegy 172 főről szereztünk részletes információkat. Ez a szegregátumos rész lakosságát tekintve folyamatosan növekvő. Romák és nem-romák vegyesen élnek itt. A gáz- és vízszolgáltatás bekötése csak néhány háztartás esetén történt meg, nagyon sok család közkútról hordja a vizet. A szennyvízelvezetés sok esetben nem megoldott, az az utcára folyik. Itt is vannak rágcsálók, és sok a szemét is egyes helyeken.

3.2. Eredményeinek a Seeley-modell alapján

Seeley 1959 modelljét a gyakorlatban is alkalmazva az alábbi ábrát vázolhatjuk fel a két telep vonatkozásában összességében az ott élők csoportjait tekintve.

1. ábra. A telepi lakosság csoportosítása felméréseink alapján⁶

Látható, hogy az úgynevezett „beletörődő szegények” alkotják a legnagyobb tömböt a két telepen. Ők azok, akik véglegesnek tekintik a telepi létet, és folyamatosan nélkülöznek. A helyzetükkel már szinte megbarátkoztak. A társadalmi normákat általában betartják, és igazodnak a slumhoz és a külvilághoz is egyszerre. Nem ágnak a helyzetük ellen. A gyerekeikkel, unokáikkal törődnek. Hó végére éhezhetnek, kevés a megélhetésre a forrásuk. Valami jövedelmük általában van. Nem jellemző általában erre a csoportra az italozás és az egyéb deviancia. Függetlenségüket élvezik ebben a létben, nem akarnak innen egy kis komfortért cserébe általában elmenni máshova. Sokan közülük idősek, vagy egyedülálló nők gyerekekkel. Nincs annyi pénzük, hogy innen kimenjenek és már motivációja sem igazán.

A szociális segítség az ő esetükben a benti élet komfortosabbá tételét célozhatja meg közösségi tevékenységek szervezésén, illetve a helyi szociális segítségnyújtás megszervezésén keresztül.

⁶ Megjegyzés: A tipológia úgy készült, hogy a kérdezőbiztosnak a kérdőív felvételét követően kellett az adott családot besorolni a 12-es tipológia mentén az általuk legmegfelelőbbben tartott kategóriába. Fentről lefelé haladva csökkenő létszámban élnek az adott csoportok a két telepen.

A második legnépesebb csoport a „csapdába esettek” csoportja. Ők általában akkor költöztek ide, amikor a telep még jobb állapotban volt, és most nem tudnak elköltözni, mert a lakásuk értéktelen. Ők a telep ideiglenes lakói, azaz szívesen elmozdulnának innen, ha erre lehetőségük lenne. Ők a telepről elmozdíthatóak lennének esetleg megfelelő minőségű bérlakások vagy olcsóbb, nem telepi ingatlanok segítségével. A fent leírt szolgáltatások segítségével az ő életük is komfortosabbá tehető.

Végül a harmadik legnépesebb tábor a „küzdő szegények” adják. Az életútjuk során nagy eséllyel éltek a telepen kívül is. Most nagyrészt itt élnek. Hasonlóak a beletörődő szegényekhez, annyi különbséggel, hogy identifikációjuk a slumon kívül esik, kapcsolataik is zömében kívülrre esnek, azaz vannak erős és gyenge kötések a telepi világon kívül. Fizetik a számlájukat, és igyekeznek a többségi szabályok betartására. Szociális és rendszerintegrációjukat tekintve is inkább a telepen kívüli léthez húznak. Segítséggel ki tudnak innen törni, és ebben nagyon motiváltak is: szociális bérlakás segítségével a telepen kívül, vagy telepen kívüli egyéb olcsó ingatlannal.

Utánuk jönnek a „modellek”. Egyfajta guruk, nagy öregek, bölcsök. Megmondó emberek a slumban, akik „ismerik a dörgést”. Ismerik a szabályokat ezáltal informális vezető szerepük van. Ez a csoport nem motivált arra, hogy a telepet elhagyja, és elég jól él ott, általában vannak bevételei, nem szűkölködik. A telepi létet egyfajta lehetőségnek éli meg, amely számára presztízst is ad azáltal, hogy a helyi közösségbe integrálódik, ennél fogva szociális integrációja magas, rendszerintegrációja alacsonyabb. A szociális programoknak a modellekkel számolniuk kell. Méghozzá úgy, hogy meg kell őket találni és szólítani, mert ha magunk mellé állítjuk őket, sikeresen tudunk a telepen működni, ha azonban nem, szolgálhatnak egyfajta „kapuőrként”, és megakadályozhatják a beavatkozást célzó programok sikerességét.

Az ötödik legnépesebb tábor a „kapaszkodók”. A kapaszkodók a telepi létet ideiglenesnek tekintik. Amint tehetik, elmennek innen. Vannak megtakarításaik, iparkodnak, képesek hosszabb távon gondolkodni. Sokszor lakástulajdonosok és szorgalmasan gyűjtögetnek. A szociális programok segíthetik kifelé irányuló törekvéseiket a fentebb már említett bérlakásokkal, lakásaik megvételeivel, egyéb, telepen kívüli lakhatási alternatívák felmutatásával.

A telepeken élnek „apatikusak” is nagyobb számban. Velük a szociális programoknak szintén érdemes számolniuk. Állandó telepi létre rendezkedtek be, depimált, depresszióra hajló csoport. Ez a csoport az, amely motivációs törekvéseit és lehetőségeit tekintve a leginkább immobil. Beletörődő alkoholista vagy más szenvedélybeteg sokszor. Évek óta nincs munkája, a gyerekeit sok esetben nem gondozza, elhanyagolhatja. Lehetséges, hogy azok állami gondozásban vannak. Lakása is elhanyagolt. A létezés határán lehetnek. Szociális programok esetében fontos számukra a jelenlegi helyzet komfortossá tétele – amennyire lehetséges. Gyerekeik esetében rendkívüli jelentőségű a családgondozás és a családok erőteljes követése.

Bibliográfia

HAVASI 2018

HAVASI Virág: Még mindig szilánkos. *Romológia* 6/1. 2018, 61–67.

ITS 2014

Miskolc Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája. 2014. Kézirat.Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának kezdeményezése: *Munkacsoport a leszakadó városrészek integrációjának elősegítésére 2020–2021*. Őszszefoglaló a munkacsoport munkájáról. Kézirat, 2021.

SEELEY 1959

John R. SEELEY: The Slum: Its Nature, Use, and Users. *Journal of the American Institute of Planners* 25/1. 1959, 7–15.

TELLER 2011

TELLER Nóra: Adaptációs csapdák. Hipotézisek a romák lakásmobilitásáról, a 2010-es roma adatfelvétel lakásváltoztatási kérdéseire adott válaszok és a korábbi cigányfelvételek lakásmobilitási adatai alapján. In: *Roma kutatások 2010. Élethelyzetek a társadalom peremén*. Szerk. KURUCZ Erika. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2011.